

‘Kiezers die zich afgewezen voelen, kunnen heel snel radicaliseren’

Oud-VVD-strateeg Bas Erlings schreef een boek over de lessen die hij trok uit de campagne tegen Geert Wilders in 2017. Middenpartijen moeten volgens hem inzien dat kiezers zich vaker laten leiden door beelden en emoties dan door inhoud. En daarop inspelen.

Het illustreert volgens Erlings de nieuwe werkelijkheid die populistten hebben gecreëerd. Wilders blaast zijn eigen kabinet op, maar weet zichzelf te presenteren als een man van daadkracht en krijgt er in de eerstvolgende peiling vijf zetels bij. De andere partijen zijn toeschouwers. 'Bij Timmermans denk ik: ga nou eens domineren. Zorg dat het over jou gaat, dat alle aandacht naar jou toe komt. bijzondere dingen. Ga op een fiets het land in. Ontmoet mensen. Doe iets, maar schrijf geen essay.'

Het sluit aan bij een kernboodschap van Erlings' boek Het spel van de populist: beelden, emoties en instincten zijn bij kiezers vaak doorslaggevend dan de ratio. De ex-VVD-strateeg, die tegenwoordig samen met voormalig VVD-kroonprins Klaas Dijkhoff een strategisch adviesbureau runt, leunt daarbij zwaar op het werk van de psycholoog Daniel Kahneman. Volgens Kahneman schakelt de mens voortdurend tussen twee denksystemen: systeem 1 is snel, emotioneel en intuïtief, systeem 2 is langzaam, beraadslagend en rationeel. Bijna alle beslissingen worden in systeem 1 genomen. Daar zouden politieke partijen zich dan ook op moeten richten, meent Erlings. 'Het is geen onwil van mensen, maar dat systeem 2 kost gewoon te veel energie.'

De voormalige strateeg laat in zijn boek zien hoe de VVD-campagne van 2017 erin slaagt om de na zeven jaar regeren dof geworden partijleider Mark Rutte toch weer in het Torentje te krijgen. De campagne draait vooral om beelden en amper om inhoud. De VVD brengt de verkiezingsstrijd terug tot keuze tussen 'doeners' en 'schreeuwers aan de zijlijn'.

Tot de schreeuwers behoren niet alleen directe rivaal Geert Wilders, maar Turkse Nederlanders die bij een demonstratie journalisten weggagen. 'Ga zelf terug naar Turkije. Pleur op', zegt premier Rutte over die mensen. Later in de campagne noemt de VVD'er overlastgevende jongeren in de multiculturele Poelenburg in Zaandam 'tuig van de richel'. In een brief aan Nederland haalt premier uit naar 'mensen die onze vrijheid misbruiken om hier de boel te verstieren, zich niet willen aanpassen, afgeven op onze gewoontes en onze waarden afwijzen.'

Andere partijen, zoals het CDA, uiten zware kritiek op de harde taal, maar Erlings ziet in zijn onderzoeken dat CDA-kiezers de uitspraken juist kunnen waarderen. 'Mark liet zien dat hij de kiezer begreep en in duidelijke taal (Systeem 1) wist te verwoorden wat zij voelden', schrijft hij in zijn boek.

In de steriele lobby van het Intercity-hotel in Breda lacht Bas Erlings smakelijk als hij praat over het essay dat Frans Timmermans onlangs schreef voor Vrij Nederland. Zo moet het dus niet, aldus de man die meerdere campagnes van Mark Rutte leidde. 'Een ontzettend knap essay', zegt Erlings. 'Heel veel inhoud. Maar nul impact. Ik heb het twee keer moeten lezen. Het zakte meteen weg.'

Zet daartegenover wat PVV-leider Geert Wilders deed in dezelfde periode. Hij gaf een persconferentie waarin hij zijn eigen kabinet de wacht aanzegde over het gevoerde asielbeleid. Erlings: 'Weinig inhoud, maar Wilders zet wel een sterk beeld neer met veel impact. Hij presenteert zich met die persconferentie als een soort minister-president.'

Als je weinig nieuws volgt, zie je iemand die zegt dat het niet werkt, dat het anders moet, iemand met een plan dat moet worden uitgevoerd en anders stopt hij ermee. De kiezer, die door zijn ooghalen kijkt, ziet iemand die daadkracht wil, maar wordt tegengewerkt en denkt: dat is mijn man!'

“
De manier
waarop
politici nu
met elkaar
omgaan
is zo hard
geworden.
Daarin zie
je Wilders
terug

Doe

een

ook

“
Saai mag
het nooit
zijn. Je
moet bij
kiezers in
het hoofd
komen te
zitten

wijk
de

U vraagt zich terugblikkend af of de VVD tijdens de campagne van 2017 zelf niet ook soms populistisch gedrag vertoonde, maar u geeft niet echt antwoord op die vraag. Waarom niet?

'Ik kom daar niet helemaal uit, maar ik vond dat ik het wel moest benoemen. In de kern was onze campagne positief, maar sommige teksten zou ik nu waarschijnlijk niet meer zo snel gebruiken. De samenleving is nu ook gepolariseerder dan toen. Alles staat onder hoogspanning, dan moet je nog voorzichtiger zijn. Er is nu behoefte aan iets anders. Nederlanders willen weten of we nog kunnen samenwerken om problemen op te lossen.'

“

Dat mensen op populistische partijen stemmen, is heel menselijk en super-normaal

U zegde uw VVD-lidmaatschap op vanwege de samenwerking met de PVV. Maar doet Dilan Yesilgöz als nieuwe partijleider niet hetzelfde wat Rutte deed in 2010? Namelijk: eerst laten zien hoe rechts je bent door met de PVV in zee te gaan en daarna pas de ruimte hebben om met links samen te werken?

'Ik was destijds VVD-woordvoerder, maar weet niet meer precies hoe dat toen ging. Dat was ook een andere tijd, we wisten toen nog heel veel dingen niet. Ik heb dit keer wel heel duidelijk uitgesproken dat een samenwerking met de PVV mis zou gaan en dat het heel veel schade zou opleveren. Dat is ook gebeurd. **Aanvallen op media, rechters en instituten zijn genormaliseerd. De onderlinge politieke verhoudingen zijn totaal gepolariseerd. De manier waarop politici nu met elkaar omgaan is zo hard geworden, zo op de man. Daarin zie je Wilders terug.**

Wat is volgens u het verschil tussen populistische en niet-populistische partijen?

'Populistische partijen voelen heel goed aan waar de zorgen zitten van een groep mensen die zich niet vertegenwoordigd voelt. Ze wijzen een vijand aan die verantwoordelijk wordt gemaakt voor de problemen en komen vervolgens met een snelle, eenvoudige oplossing. **Alle populisten werken volgens dat stappenplan. Ook Wilders is daar steeds consequenter in geworden.** Het lijkt wel of ze erin getraind worden, maar dat kan ik niet bewijzen.

'Serieuze politieke partijen werken precies andersom. Die beginnen met overtuigingen, standpunten en plannen. Vervolgens gaan ze nadenken hoe ze die naar de kiezer gaan brengen. Die volgorde moet blijven bestaan. Als je dat principe niet meer hebt, maak je de overstap naar het populisme. Dus maak het beste verkiezingsprogramma, kom met honderd geweldige ideeën, maar kies er dan drie uit en zoek naar manieren om die tot leven te wekken. Zorg dat mensen ze eenvoudig kunnen begrijpen en geef ze het vertrouwen dat jij de problemen gaat oplossen. Trek de aandacht naar je toe, creëer energie. Het is niet genoeg om te zeggen: we hebben de beste ideeën - en die dan voor te lezen of een essay te schrijven.'

Oud-PvdA-fractievoorzitter Diederik Samsom hoopt op de saaiste campagne ooit. Meer diepgang, geen spektakelpolitiek.

'Saai mag het nooit zijn. Je moet bij kiezers in het hoofd komen te zitten. Zorgen dat mensen bij jou willen horen. Als je het heel rustig houdt, word je al snel de ideale nummer twee, zoals D66 vroeger. Iedereen vond het sympathiek, iedereen vond het leuk, iedereen vond het goede plannen, maar uiteindelijk stemden mensen toch op die ander.'

Toch krijgen wij van lezers ook vaak te horen dat ze meer inhoud willen en minder aandacht voor beeldvorming.

'Je moet in onderzoeken nooit zomaar aan mensen vragen wat ze willen, want dan krijg je altijd onbetrouwbare antwoorden. Als je vraagt waarom ze die dure auto willen, zullen ze zeggen dat die nu eenmaal het beste is, of het veiligste. Ze zullen nooit zeggen: ik wilde die auto hebben, omdat ik me dan een sexy motherfucker voel en omdat hij veel groter is dan die van de buurman. Ze weten niet eens dat dat de echte reden was. Achteraf gaan ze rationaliseren waarom ze een te dure auto hebben gekocht.'

Maar kan er überhaupt nog een ideeënstrijd ontstaan als het alleen maar om beelden en emoties draait?

'Dat denk ik wel. Het gaat erom hoe je die ideeën vertelt. Je kunt bijvoorbeeld de strijd met elkaar aangaan over de manier waarop je de huizen crisis wilt oplossen. Dat staat nog heel dicht bij mensen.'

Maar als het gaat over koopkrachtplaatjes of economische modellen, wordt het een heel stuk moeilijker.'

Waarom groeit de aantrekkingskracht van populisme?

'Het populisme werd groot toen ik in onderzoeken zag dat mensen het vertrouwen verloren in een betere toekomst, dat ze niet meer geloofden dat de overheid ook voor hen werkte. De gevestigde politiek ging daar vaak niet goed mee om. Die ging vertellen dat we nog steeds de vijfde economie van de wereld zijn, dat de koopkrachtplaatjes nog goed zijn, weet ik veel wat. Je krijgt dan het gevoel dat je een sukkel bent, dat je het niet snapt. En dan komt er iemand die zegt: het ligt niet aan jou, het ligt aan hen, je hebt wél gelijk.

'Kiezers die zich afgewezen voelen, kunnen heel snel radicaliseren. Mensen zullen er alles aan doen om bij de groep te horen die hen wel accepteert. Daarom komen populistische leiders ook weg met liegen, zolang ze maar een sterk vijandbeeld gebruiken. Voor mensen is het veel belangrijker om de eigen groep bijeen te houden en te beschermen tegen de vijand dan of iets waar is of niet. In Amerika zie je dat nu gebeuren.'

Kan dat in Nederland ook gebeuren?

'In januari '24 zag je dat PVV, BBB en FvD al 61 zetels haalden in de peiling. Dat betekent dat je veertien zetels verwijderd bent van wat er nu in de VS gebeurt.

'Het begint ermee te erkennen dat de zorgen van mensen vaak wel terecht zijn. Deze samenleving werkt voor heel veel mensen niet goed. Die kiezers zoeken iemand die voor hen opkomt. Dat mensen dan op populistische partijen stemmen, is heel menselijk, supernormaal. Daar ligt een taak voor iedereen: oordeel niet te kort door de bocht over iemand die populistisch stemt.

'Wat ons onderscheidt van Amerika is dat we nog relatief veel mensen in het midden hebben, kiezers die nog niet vastzitten in die groepen. Die mensen moeten we erbij zien te houden. Dat is het allerbelangrijkste punt.

'De middenpartijen moeten energie weten te creëren waardoor ze elkaar groter maken. Drie van de vier partijen die er nu goed voorstaan in de peilingen - VVD, GL-PvdA en CDA - zullen er alles aan doen om de verkiezingen niet over migratie te laten gaan. Ze moeten met een positief verhaal komen over waar ze naartoe willen.'

Ziet u dat gebeuren? Op het VVD-congres haalde Yesilgöz hard uit naar GL-PvdA.

'Dat is nu nog heel moeilijk te zeggen. Maar het zou wel verstandig zijn. Er is nu nog een milde meerderheid in Nederland voor wie er heel snel problemen moeten worden opgelost om te voorkomen dat ze ook voor het populisme vallen. **Die mensen hebben geen geruzie nodig, maar partijen die samenwerken.'**

Voor meer lezenswaardige artikelen en columns, klik [HIER](#)